NOFILOLOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING INGLIZ TILINI O'ZLASHTIRISH MOTIVATSIYASINI DIAGNOSTIKA QILISH MEZONLARI VA KO'RSATKICHLARI

Toshmatova Sitora Azizbek qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0000-4049-0815
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22863196

Annotatsiya. Maqolada nofilologik talabalar ingliz tilini o'zlashtirish motivatsiyasini diagnostika qilish uchun motivatsion-qadriyatli, kognitiv-maqsadli, faoliyat-xulqiy va refleksiv-regulyativ mezonlar tizimi taklif etilgan. Har bir mezon bo'yicha o'lchanadigan ko'rsatkichlar, diagnostika vositalari va darajalarni aniqlash yondashuvi asoslangan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, ingliz tili, nofilologik ta'lim, diagnostika, mezon, ko'rsatkich, refleksiya.

Аннотация. В статье предложена система мотивационно-ценностного, когнитивно-целевого, деятельностно-поведенческого и рефлексивно-регулятивного критериев диагностики мотивации студентов нефилологических направлений к изучению английского языка.

Ключевые слова: мотивация, английский язык, диагностика, критерий, показатель, саморегуляция.

Abstract. The article proposes motivational-value, cognitive-goal, activity-behavioural and reflective-regulatory criteria for diagnosing English learning motivation among non-philological students, together with measurable indicators and diagnostic tools.

Keywords: motivation, English, non-philological students, diagnostics, criterion, indicator.

KIRISH

Nofilologik ta'lim yo'nalishlarida ingliz tili kasbiy axborot, xalqaro muloqot va akademik resurslardan foydalanish vositasiga aylanmoqda. Shuning uchun ta'lim natijasini faqat til ko'nikmalari bilan emas, ularni rivojlantiruvchi motivatsion omillar bilan ham baholash zarur. J. Jalolov chet tilini amaliy faoliyat orqali egallash va uning o'ziga xos metodik tabiatini hisobga olish lozimligini ta'kidlaydi.[1] Bu holat motivatsiya diagnostikasida umumiy o'qishga qiziqishdan ko'ra aynan til faoliyati va kasbiy ehtiyoj bilan bog'liq belgilarni o'lchashni talab etadi.

Motivatsiya ehtiyoj, qadriyat, maqsad, o'ziga ishonch, sa'y-harakat va o'zini boshqarish orqali namoyon bo'ladigan murakkab konstrukt hisoblanadi. E.G'. G'oziyev motivatsion sohani faoliyatni yo'naltiruvchi ichki omillar bilan bog'laydi,[2] A.K. Markova va hammualliflar esa motivlarning

1 Jalolov J. *Chet til o'qitish metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 432 b.

2 G'oziyev E.G'. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

mazmuni bilan birga ularning barqarorligi va faoliyatdagi real ifodasini ham baholash zarurligini ko'rsatadi.[3]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning maqsadi — nofilologik talabalarning ingliz tilini o'zlashtirish motivatsiyasini baholashga xizmat qiluvchi mezon va ko'rsatkichlarni metodik jihatdan asoslash. Nazariy tahlil, qiyoslash, komponentlarga ajratish va indikatorlarni operacionalizatsiya qilish usullaridan foydalanildi. R.C. Gardnerning AMTB modeli til o'rganishga munosabat, motivatsion intensivlik va instrumental-integrativ yo'nalishlarni ajratib o'lchash imkonini beradi.[4] Z. Dörnyei EFL motivatsiyasini o'rganuvchi, til va o'quv vaziyati bilan bog'liq ko'p komponentli tizim sifatida talqin qiladi.[5] Deci va Ryan esa avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik ehtiyojlarini sifatli motivatsiyaning muhim shartlari deb hisoblaydi.[6]

MEZON VA KO'RSATKICHLAR

Motivatsion-qadriyatli mezon ingliz tilining talaba uchun shaxsiy va kasbiy qiymatini ifodalaydi. Uning ko'rsatkichlari: ichki qiziqish; kasbiy ahamiyatni anglash; til o'rganishni davom ettirish istagi; muvaffaqiyatning shaxsiy qiymati; topshiriqni faqat baho uchun emas, mazmuniy ehtiyoj asosida bajarish.

Kognitiv-maqsadli mezon talabaning nima uchun va qanday natija uchun ingliz tilini o'rganayotganini anglashiga tegishli. Ko'rsatkichlar: qisqa va uzoq muddatli maqsadlarni belgilash; o'z til darajasi va ehtiyojini real baholash; kasbiy vazifalar uchun zarur kompetensiyalarni ajratish; mos strategiyani tanlash. Dörnyeining L2 Motivational Self System yondashuvida kelajakdagi "Ideal L2 Self" va real o'quv tajribasi muhim motivatsion manba sifatida qaraladi.[7]

Faoliyat-xulqiy mezon motivning real xatti-harakatda namoyon bo'lishini aks ettiradi. Ko'rsatkichlar: darsdagi faol ishtirok; murakkab topshiriqni yakunlash; qo'shimcha manbalardan foydalanish; darsdan tashqari til faoliyati; xatodan keyin faoliyatni davom ettirish; kommunikativ tashabbus. Mazkur mezon "xohlayman" mazmunidagi subyektiv javobni real o'quv faolligi bilan tekshirish imkonini beradi.

Refleksiv-regulyativ mezon talabaning o'z o'rganishini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Ko'rsatkichlar: kuchli va zaif tomonlarni tahlil qilish; vaqtni rejalashtirish; strategiyani o'zgartirish; o'z natijasini baholash va motivatsiya pasayganda uni tiklash. E. Ushioda motivatsiyani real ijtimoiy-kasbiy kontekstda qaror qabul qiluvchi shaxs bilan bog'liq holda o'rganish zarurligini ko'rsatadi.[8]

---

3 Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. *Формирование мотивации учения*. – Москва: Просвещение, 1990. – 191 с.

4 Gardner R.C. *Attitude/Motivation Test Battery: International AMTB Research Project*. – University of Western Ontario, 2004.

5 Dörnyei Z. Conceptualizing Motivation in Foreign-Language Learning // *Language Learning*. – 1990. – Vol. 40(1). – P. 45–78. DOI: 10.1111/j.1467-1770.1990.tb00954.x.

6 Deci E.L., Ryan R.M. The "What" and "Why" of Goal Pursuits // *Psychological Inquiry*. – 2000. – Vol. 11(4). – P. 227–268.

7 Dörnyei Z. *The Psychology of Second Language Acquisition*. – Oxford: Oxford University Press, 2009.

8 Ushioda E. Language Learning Motivation, Self and Identity // *Computer Assisted Language Learning*. – 2011. – Vol. 24(3). – P. 199–210. DOI: 10.1080/09588221.2010.538701.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mezonlarning o‘zaro uyg‘unligi muhim: motivatsion-qadriyatli mezon “nega o‘rganmoqda?”, kognitiv-maqsadli mezon “qanday maqsad qo‘ygan?”, faoliyat-xulqiy mezon “amalda nima qilmoqda?”, refleksiv-regulyativ mezon esa “o‘z o‘rganishini qay darajada boshqarmoqda?” degan savollarga javob beradi. Shu sababli diagnostik xulosa biror bitta ko‘rsatkichga emas, to‘rt mezon bo‘yicha shakllangan profilga asoslanishi lozim. Bunday profil pedagogga motivatsiyaning qaysi komponenti sustligini aniqlash va keyingi metodik ta’sirni aniq yo‘naltirish imkonini beradi.

DIAGNOSTIKA VA DARAJALAR

Motivatsiyani bitta so‘rovnoma bilan baholash yetarli emas. Yuqori deklarativ qiziqish real faoliyat bilan tasdiqlanmasligi, yuqori intizom esa tashqi nazorat natijasi bo‘lishi mumkin. Shu sababli Likert shkalali anketa kuzatuv, qisqa intervyu, portfolio, refleksiv yozuv va raqamli platformadagi faollik bilan triangulyatsiya qilinishi maqsadga muvofiq.

Sitora Toshmatovaning individual-psixologik yondashuvga bag‘ishlangan ishida ichki motivatsiya, maqsad qo‘yish va self-efficacy omillarining ahamiyati qayd etilgan.[9] Muallifning 2026-yildagi tadqiqotida raqamli platformalar “talabalarning ichki va tashqi motivatsiyasini oshirish, darslardagi faolligini kuchaytirish”ga ijobiy ta’sir ko‘rsatgani ko‘rsatilgan.[10] Bu xulosa motivatsiyani diagnostika qilishda subyektiv munosabat bilan bir qatorda xulqiy ko‘rsatkichlarni ham qayd etish zarurligini tasdiqlaydi.

Har bir ko‘rsatkichni 1–5 ballik shkala asosida o‘lchash mumkin, biroq yakuniy xulosa umumiy ball bilan cheklanmasligi kerak. **Yuqori daraja** — tilning shaxsiy-kasbiy qiymatini anglash, aniq maqsad, barqaror sa’y-harakat va mustaqil self-regulation; **o‘rta daraja** — vaziyatga bog‘liq qiziqish, umumiy maqsad va epizodik mustaqil faoliyat; **quyi daraja** — tashqi majburiyatning ustunligi, maqsadning noaniqligi va qiyinchilikda faollikning tez susayishi bilan tavsiflanadi. Diagnostikani semestr boshida va oxirida takrorlash motivatsion dinamika hamda metodik ta’sir samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

MUHOKAMA VA AMALIY QO‘LLASH

Taklif etilgan mezonlarning afzalligi motivatsiyani “yuqori” yoki “past” degan umumiy baho bilan cheklamasligidadir. Masalan, talabaning kasbiy motivi kuchli bo‘lishi, biroq o‘z o‘rganishini rejalashtirish va nazorat qilish ko‘nikmasi sust bo‘lishi mumkin. Boshqa talabada esa darsdagi faollik yuqori, lekin bu faollik ichki qiziqishdan ko‘ra baho yoki nazorat bilan bog‘liq bo‘lishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun har bir mezon bo‘yicha alohida profil tuzish motivatsiyaning tuzilishini aniqroq ko‘rsatadi.

Amaliy diagnostik anketa ishlab chiqilganda har bir mezon bo‘yicha bir nechta mazmunan mustaqil bayonotlar kiritilishi, ijobiy va teskari formulirovkalar muvozanatli qo‘llanishi maqsadga muvofiq. Olingan natijalar pedagogik kuzatuv va o‘quv faoliyati mahsullari bilan solishtirilganda diagnostik xulosaning ishonchliligi oshadi. Keyingi tajriba-sinov bosqichida anketaning ichki mosligi, mazmuniy validligi va komponentlar tuzilmasini statistik tekshirish zarur. Shu tariqa diagnostika vositasi faqat

---

9 Toshmatova S. Exploring Individual-Psychological Approaches to Enhance Motivation among EFL Students // *ACTA NUUz*. – 2024. – 1(1.10.1). – P. 208–209. DOI: 10.69617/nuuz.v1i1.10.1.4834.

10 Toshmatova S. Nofilologik ta’lim yo‘nalishi talabalarida ingliz tilini o‘rganish motivatsiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni // *Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali*. – 2026. – 8(5). – B. 619–624. DOI: 10.70728/c.series.ped.v08.i05.096. Iqtibos maqola annotatsiyasidan olindi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ilmiy o'lchov emas, balki o'qituvchiga individual metodik ta'sir yo'nalishini tanlashga yordam beradigan amaliy instrumentga aylanadi.

XULOSA

Nofilologik talabalar ingliz tilini o'zlashtirish motivatsiyasini diagnostika qilishda motivatsion-qadriyatli, kognitiv-maqsadli, faoliyat-xulqiy va refleksiv-regulyativ mezonlarni birgalikda qo'llash zarur. Bunday model talabaning nima sababdan til o'rganayotgani, qanday maqsad qo'ygani, motivning real faoliyatda qay darajada namoyon bo'layotgani va o'z o'rganishini qanchalik boshqara olayotganini kompleks baholaydi. Taklif etilgan tizim dissertatsiya tajriba-sinovida pre-test/post-test vositasi sifatida qo'llanishi va keyinchalik statistik validatsiyadan o'tkazilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 432 b.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
3. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. – Москва: Просвещение, 1990. – 191 с.
4. Gardner R.C. Attitude/Motivation Test Battery: International AMTB Research Project. – University of Western Ontario, 2004.
5. Dörnyei Z. Conceptualizing Motivation in Foreign-Language Learning // Language Learning. – 1990. – Vol. 40(1). – P. 45–78. DOI: 10.1111/j.1467-1770.1990.tb00954.x.
6. Deci E.L., Ryan R.M. The "What" and "Why" of Goal Pursuits // Psychological Inquiry. – 2000. – Vol. 11(4). – P. 227–268.
7. Dörnyei Z. The Psychology of Second Language Acquisition. – Oxford: Oxford University Press, 2009.
8. Ushioda E. Language Learning Motivation, Self and Identity // Computer Assisted Language Learning. – 2011. – Vol. 24(3). – P. 199–210. DOI: 10.1080/09588221.2010.538701.
9. Toshmatova S. Exploring Individual-Psychological Approaches to Enhance Motivation among EFL Students // ACTA NUUz. – 2024. – 1(1.10.1). – P. 208–209. DOI: 10.69617/nuuz.v1i1.10.1.4834.
10. Toshmatova S. Nofilologik ta'lim yo'nalishi talabalarida ingliz tilini o'rganish motivatsiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni // Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali. – 2026. – 8(5). – B. 619–624. DOI: 10.70728/c.series.ped.v08.i05.096.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.